

pidhotovky suchasnoho vchytelia, 17, 91-96. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2018_17_14 [in Ukrainian].

10. Stoliarchuk, O. A. (2017). Dynamika profesiinoho universumu maibutnikh fakhivtsiv [Dynamics of the professional universe of future specialists]. *Teoriia i praktyka suchasnoi psykholohii*, 2, 48-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tpcp_2017_2_12 [in Ukrainian].

11. Tomilina, S. S. (2006). Analiz traktuvannia poniattia «profesiinyi imidzh» u naukovii literaturi [Analysis of the interpretation of the concept of «professional image» in the scientific literature]. *Pedahohika vyshchoi ta serednoi shkoly*, 14, 102-107. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PVSSh_2006_14_16 [in Ukrainian].

Матеріал надійшов до редакції 10.04.2026

Прорецензовано 28.04.26

Схвалено до друку 14.05.2026

УДК 159.9.019:616.89

Суховієнко Наталія,

кандидат педагогічних наук, логопед вищої категорії, сурдопедагог,

сертифікований гештальт-психотерапевт,

викладач кафедри початкової і спеціальної освіти

chrysantemum14@gmail.com

ORCID ID 0000-0002-0528-9494

ResearcherID HNB-5934-2023

Sukhoviienko Nataliia,

PhD (Pedagogical Sciences), speech therapist of the highest category,

deaf educator, certified Gestalt psychotherapist,

Lecturer, Department of Primary and Special Education

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького,

вул. Дашковича 24, 18000, Черкаси, Україна

Bohdan Khmelnytskyi National University of Cherkasy,

24, Dashkovycha St., 18000, Cherkasy, Ukraine

НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОРУШЕНЬ ВИЩИХ ПСИХІЧНИХ ФУНКЦІЙ

NEUROPSYCHOLOGICAL ANALYSIS OF DISORDERS OF HIGHER MENTAL FUNCTIONS

Анотація. Мета дослідження, представленого в статті, полягала у теоретичному обґрунтуванні нейропсихологічного аналізу порушень вищих психічних функцій у розвитку дитини та визначення його значення для діагностики й корекції когнітивного розвитку в сучасних психолого-педагогічних умовах. Застосовано методи компаративістики на етапі вивчення української та закордонної літератури, а також аналізу, порівняння, які дозволили систематизувати результати. Розглянуто інтеграцію психологічних, нейронаукових і педагогічних знань як основу сучасної діагностики та корекції когнітивного розвитку. Розкрито сутність функціональної організації мозку відповідно до теорії трьох енергетичних блоків мозку, що забезпечують регуляцію тону кори, переробку сенсорної інформації та програмування й контроль довільної діяльності. Зазначено, що кожен із блоків відіграє специфічну роль у формуванні мовлення, пам'яті, уваги, мислення та поведінкової регуляції. Результатом дослідження стало доведення, що порушення вищих психічних функцій мають системний характер і проявляються у взаємозв'язку різних когнітивних процесів, що унеможливорює їх ізольоване трактування. Зазначено значущість міжпівкульної асиметрії у формуванні індивідуального профілю когнітивного розвитку та характеру можливих порушень. Розкрито, що дисфункції окремих мозкових структур зумовлюють специфічні прояви у сфері мовлення, просторової орієнтації, зорового та слухового сприймання, а також довільної регуляції діяльності. Зазначено, що нейропсихологічний підхід дозволяє не лише діагностувати порушення, а й виявляти збережені функціональні ланки, які можуть бути використані в процесі корекційної роботи. Доведено ефективність поєднання якісного та кількісного підходів у нейропсихологічній діагностиці, що підвищує точність інтерпретації результатів і сприяє побудові індивідуалізованих програм розвитку. Розкрито значення сенсомоторної корекції та рухової активності як чинників розвитку міжпівкульної взаємодії та мовленнєвих функцій у дітей. Зазначено необхідність розробки адаптованих діагностичних і корекційних програм, спрямованих на підтримку когнітивного розвитку дітей, які перебувають у складних соціально-психологічних умовах.

Ключові слова: нейропсихологічний підхід, вищі психічні функції, функціональні блоки мозку, когнітивні порушення, нейропсихологічна діагностика, сенсомоторна корекція.

Abstract. The study achieved its research aim, which was to provide a theoretical substantiation of the neuropsychological analysis of impairments in higher mental functions in child development and to determine its significance for the diagnosis and correction of cognitive development in contemporary psycho-pedagogical contexts. Comparative methods were applied at the stage of reviewing Ukrainian and international literature, along with analysis and comparison, which enabled the systematization of findings. The integration of psychological, neuroscientific, and pedagogical knowledge was considered as the foundation of modern approaches to the assessment and correction of cognitive development. The functional organization of the brain was examined on the basis of the theory of three functional energy blocks, which regulate cortical tone, process sensory information, and ensure the programming and control of voluntary activity. It was noted that each of these blocks plays a specific role in the formation of speech, memory, attention, thinking, and behavioral regulation. The results of the study demonstrate that impairments of higher mental functions are systemic in nature and manifest through the interrelation of different cognitive processes, which makes their isolated interpretation inappropriate. The significance of interhemispheric asymmetry in shaping individual cognitive profiles and the nature of possible developmental impairments was emphasized. It was shown that dysfunctions of specific brain structures lead to characteristic disturbances in speech, spatial orientation, visual and auditory perception, as well as voluntary regulation of activity. The neuropsychological approach was found to enable not only the identification of deficits but also the detection of preserved functional components that may serve as a basis for corrective interventions. The effectiveness of combining qualitative and quantitative approaches in neuropsychological assessment was demonstrated, as this integration enhances the accuracy of result interpretation and supports the development of individualized intervention programs. The role of sensorimotor correction and physical activity was highlighted as a significant factor in the development of interhemispheric interaction and speech functions in children. The necessity of developing adapted diagnostic and corrective programs aimed at supporting cognitive development in children living under complex socio-psychological conditions was also emphasized.

Key words: neuropsychological approach, higher mental functions, functional brain blocks, cognitive impairments, neuropsychological assessment, sensorimotor correction.

Актуальність проблеми дослідження. У сучасному науковому дискурсі проблема вивчення вищих психічних функцій та їх порушень набуває особливої актуальності у зв'язку з міждисциплінарною інтеграцією психології, нейронаук і педагогіки. Нейропсихологічний підхід дає змогу глибше аналізувати механізми формування когнітивних процесів, їх мозкову організацію та

закономірності розвитку в нормі й при різних видах дизонтогенезу. Саме тому нейропсихологічний аналіз порушень вищих психічних функцій виступає важливим інструментом як теоретичного осмислення психічного розвитку, так і практичної діагностики та корекції.

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості дітей із порушеннями мовлення, уваги, пам'яті, мислення, що ускладнює процес їх розвитку, навчання та соціалізації. Порушення вищих психічних функцій часто мають складну структуру та обумовлені як органічними, так і функціональними чинниками, що потребує комплексного підходу до їх вивчення.

Важливість нейропсихологічного аналізу полягає у можливості не лише констатувати наявність певних труднощів, а й визначити їх глибинні механізми, пов'язані з функціонуванням різних мозкових структур, що в свою чергу важливо для надання корекційної допомоги. Нейропсихологічний підхід відкриває перспективи для побудови ефективних індивідуалізованих програм корекції та розвитку, які підвищують шанси дитини з порушенням мовлення – на повноцінній розвиток мовленнєвої функції.

У контексті сьогоденної педагогіки дана проблематика набуває особливої значущості. Освітня система орієнтується на принципи інклюзії та індивідуалізації навчання, що потребує глибокого розуміння індивідуальних особливостей розвитку кожної дитини. Нейропсихологічний підхід стає підґрунтям для розробки сучасних методик навчання, які враховують специфіку функціонування мозку, темп розвитку та когнітивний профіль кожної дитини. Це особливо важливо для дітей із особливими освітніми потребами, для яких традиційні педагогічні методи часто виявляються недостатньо ефективними.

Тема дослідження особлива нагальна для українських дітей, які тривалий час перебувають під впливом хронічного стресу, загрози життю, вимушеного переміщення, відчувають на собі порушення стабільності освітнього процесу. Такі фактори негативно впливають на функціонування центральної нервової системи та викликають труднощі у формуванні й реалізації уваги, пам'яті, мислення, мовлення, емоційно-вольової регуляції. Унаслідок цього зростає кількість дітей із проявами когнітивної дезорганізації, зниженням навчальної

працездатності та труднощами адаптації до освітнього середовища. Саме тому нейропсихологічний підхід є вкрай важливим для своєчасного виявлення таких порушень, розуміння їх механізмів і розробки ефективних корекційно-розвивальних стратегій, адаптованих до сучасних реалій українського суспільства.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Підґрунтя нейропсихології як науки було сформовано у 70-их роках ХХ століття завдяки доробку А. Р. Лурії, який сформував теорію про три енергетичні блоки мозку. На сучасному етапі розвитку педагогіки та спеціальної освіти, нейропсихологічний підхід у корекції дітей із особливими освітніми потребами розвивається українськими нейрофізіологами, психологами і педагогами.

У контексті сучасних наукових підходів положення теорії трьох енергетичних блоків мозку, набувають подальшого розвитку в дослідженнях зарубіжних учених. Сучасні дослідники (Zaytseva, Chan, Röppel & Heinz, 2015) переосмислюють і розширюють її зміст, інтегруючи з новітніми даними нейронаук та уточнюючи функціональну організацію мозку.

Проблемами методології нейропсихологічних досліджень в українській науці займаються ряд дослідників (Герасімова & Герасімова, 2025; Кіріллова & Дерев'янка, 2023).

Нейропсихологічні особливості розвитку вищих психічних функцій у дітей з порушеннями інтелекту з урахуванням специфіки їх функціональної організації мозку та закономірностей формування пізнавальних процесів є окремою підтемою (Гончарова, 2023). Ще один пласт досліджень в українській науці є вивчення специфіки формування когнітивних процесів та чинники, що призводять до труднощів у навчанні і оволодіння знаннями (Кіпаренко, 2023).

У працях українських та закордонних дослідників розглядаються нейропсихологічні особливості та механізми порушень розвитку у дітей із синдром дефіциту уваги та гіперактивністю і розлади спектру аутизму, а також обґрунтовуються сучасні, доказово підтверджені підходи до їх корекції, зокрема через розвиток вищих психічних функцій і регуляторних процесів (Faraone,

Banaschewski, Coghill, Zheng & Biederman, 2021; Савелькова, 2026; Веремійчук, 2023).

Отримані наукові знання дають підґрунтя для створення індивідуальних корекційних програм, спрямованих на гармонізацію базових регуляторних систем дитини.

Метою статті є теоретичне обґрунтування нейропсихологічного аналізу порушень вищих психічних функцій у розвитку дитини та визначення його значення для діагностики й корекції когнітивного розвитку в сучасних психолого-педагогічних умовах.

Методи дослідження. Щоб досягти поставленої мети, було застосовано методи компаративістики на етапі вивчення української та закордонної літератури, а також аналізу, порівняння, які дали можливість систематизувати результати.

Результати дослідження. У сучасній психолого-педагогічній науці простежується тенденція до інтеграції знань про розвиток дитини, що зумовлює активне використання міждисциплінарних підходів у сфері діагностики та корекції порушень розвитку. Одним із провідних серед них є нейропсихологічний підхід, який синтезує досягнення психології, нейронауки і педагогіки та забезпечує цілісне розуміння закономірностей становлення вищих психічних функцій. Нейропсихологія досліджує функціональну організацію мозку та роль його різних відділів у формуванні мовлення, уваги, пам'яті, мислення й регуляції поведінки. У контексті онтогенезу дитини цей підхід дає змогу визначити, яким чином незрілість або порушення функціонування окремих мозкових структур впливають на розвиток психічних процесів, зокрема, мовлення, що є принципово важливим для розуміння природи різних видів порушень.

Підґрунтям нейропсихологічного підходу є теорія про три енергетичні блоки мозку, що були сформульовані О. Лурією. Коротко викладемо суть цієї теорії:

1. Перший енергетичний блок забезпечує несвідомі неконтрольовані процеси: інстинкти, афекти, тонус. Він включає неспецифічні структури стовбура мозку, таламус, лімбічну систему та медіобазальні відділи кори.

2. Другий енергетичний блок відповідає за сприймання та переробку сенсорної інформації. Основні функції блоку – це автоматизація навичок навчання. Його утворюють сенсорні проекційні зони кори (потилична, тім'яна, скронева).

3. Третій енергетичний блок відповідає за програмування, регуляцію та контроль форм діяльності, як-от довільні рухи, рухові механізми мовлення, складні форми поведінки тощо. Локалізація блоку – у лобових структурах (премоторна, моторна, префронтальна кора) (Zaytseva, Chan, Röppel & Heinz, 2015).

Перший функціональний блок визначають як енергетичний блок мозку або блок регуляції тону кори. Його ключова функція полягає у підтриманні оптимального рівня коркової активації, необхідного для ефективного перебігу процесів сприймання, збереження та обробки інформації.

Крім того, цей блок забезпечує енергетичне підґрунтя для реалізації програмування, регуляції та контролю довільної психічної діяльності людини. Дослідниця О. Кіпаренко зауважує, що підтримка тону кори має два джерела: «1) Апарати верхнього стовбура, які перші приймають ті подразнення, що притікають з периферії. Вони мають бути в збереженому стані. І тоді приплив подразнень із периферії буде джерелом оптимального тону кори; 2) Імпульси, які сягають кори від внутрішніх обмінних процесів організму, становлять основу біологічних потягів людини» (Кіпаренко, 2023 : 32).

Другий функціональний блок головного мозку організований за ієрархічним принципом. Інформація, що надходить від рецепторів, спочатку передається до первинних зон кори – в них відбувається її початковий аналіз. На цьому рівні стимул розкладається на окремі характеристики завдяки роботі нейронів, які вибірково реагують на конкретні ознаки цього подразника (наприклад, окремі нейрони можуть активуватися у відповідь на плавні криві лінії або ж на різкі, ламані контури тощо).

Дослідниця О. Кіпаренко, детально аналізуючи цей блок зауважує його специфіку: «Другий функціональний блок має модально-специфічний характер, це система умовних приладів, які сприймають зорову, слухову та тактильну

інформацію, далі вони її переробляють, далі кодують та зберігають її в пам'яті» (Кіпаренко, 2023 : 33-34).

Третій функціональний блок мозку визначають як блок програмування, регуляції та контролю діяльності – саме він забезпечує формування намірів, побудову відповідних програм дій та їх реалізацію як у руховій, так і в розумовій діяльності.

Дослідниця О. Кіпаренко визначає відзначає важливість нейропсихологічної оптики на цей блок мозку в контексті корекції розвитку дитини: функціональній сформованості лобових відділів головного мозку у дітей відповідно віку належить вирішальна роль у приведенні постійного контролю над довільною діяльністю дитини (Кіпаренко, 2023 : 35).

Аспектом вивчення стану когнітивного розвитку є дослідження асиметрії функцій півкуль головного мозку, що веде до порушення вищих психічних функцій. У сучасному систематизованому дослідженні А. Османова та Ю. Гулько наводять порівняльну характеристику порушень роботи лівої і правою півкуль мозку та порушення, до яких вони ведуть:

I. У лівій півкулі:

- порушення абстрактного і логічного мислення, узагальнень, аналітичного мислення;
- розлад мовлення за типом афазії, згасання активного пошуку слів;
- неможливість кодувати вербальну інформацію, буквенна агнозія;
- пригнічення довільної психічної діяльності;
- порушення оцінки часової орієнтації завдань;
- порушення інтуїції, навиків у ремеслах.

II. У правій півкулі:

- розлад образного сприйняття світу, гнозизу, агнозія на обличчя;
- порушення схеми тіла, орієнтації у просторі;
- порушення сприйняття цілого;
- деперсоналізація;
- конфабуляція, розлади зорової пам'яті;
- порушення коливання невербальної образної інформації;

— труднощі виконання наочно-просторових завдань, орієнтації у просторі, дисфорія, дистимія, порушення сприйняття чуттєвого образу, визначення форм предметів (Османова, Гулько, 2025 : 67-68).

Завдяки аналізу порушення вищих психічних функцій через нейропсихологічний підхід, можна побудувати тактику корекційно-розвиткового впливу, застосовуючи різноманітні техніки. Розглянемо деякі з них для окремих психічних функцій.

Наприклад, одним із аспектів активізації мовлення є виконання рухових вправ. Логіка взаємозв'язку полягає у тому, як пояснюють дослідниці Н. Пангелова і Т. Круцевич, що в процесі онтогенетичного розвитку головного мозку відбувається посилення взаємодії між пікулями, що зумовлене прискоренням процесу мієлінізації нервових волокон мозолистого тіла. «У дітей цьому процесу сприяє бімануальна координація, тобто, цілеспрямовані та узгоджені рухи двома руками» (Пангелова & Круцевич, 2019: 239); а узгоджені перехресні рухи рук і ніг, які регулюються різними півкулями, сприяють розвитку асоціативних зв'язків, що додатково стимулює роботу мозку. Тобто, рухова активність безпосередньо впливає на розвиток мовлення та комунікативну діяльність. «У процесі виконання рухових дій зміцнюється артикуляційний апарат дітей, розвивається фонематичний слух, формується культура мовлення» (Пангелова & Круцевич, 2019 : 241), зауважують дослідниці.

Практичне застосування нейропсихологічного підходу для розвитку мовлення дозволяє визначати: «стан орального праксису, фонематичних процесів, звуковимови, слухової пам'яті, вміння складати розповіді за малюнком та серією малюнків, розуміння логіко-граматичних конструкцій тощо» (Кіріллова & Дерев'янка 2023 : 280). В Нейропсихологічному діагностичному протоколі Української асоціації нейропсихології є наступні положення: діагностика орального праксису, називання низькочастотних слів, оцінка ритмічних структур, повторення ритмічних структур, проба «Слухові схованки», діагностика слухової пам'яті, складання розповіді за сюжетним малюнком, складання розповіді за серією малюнків, переказ тексту з опорними питаннями,

розуміння логіко-граматичних відносин (Протокол для проведення нейропсихологічного обстеження дітей 5-6 років, 2026).

Нейропсихологічні основи порушення функції пам'яті відкривають ширші можливості для осмислення взаємозв'язків між різними когнітивними процесами. Дефіцити пам'яті, як правило, не мають ізольованого характеру, а поєднуються з іншими когнітивними труднощами, зокрема з порушеннями уваги, мовлення чи просторової орієнтації, як зауважує дослідник В. Князєв. «Такий комплексний підхід до дослідження когнітивних порушень дозволяє створювати більш точні моделі мозкової діяльності і розробляти більш ефективні методи лікування для пацієнтів з локальними ураженнями мозку» (Князєв, Бризгунова & Шарая, 2025 : 48). Вчений також зауважує, що пошкодження різних структур мозку може мати несхожі між собою прояви: локальні ураження мозку можуть впливати на різні види пам'яті (епізодична, семантична, робоча пам'ять). До прикладу, ушкодження лобових часток викликає труднощі під час виконання складних когнітивних завдань, як-от, планування, прийняття рішень; також пошкодження лобової кори може призводити до розладів пам'яті; враження скроневих часток веде до порушення візуальної та просторової пам'яті та інших проявів у роботі психічних функцій (Князєв, Бризгунова & Шарая, 2025 : 48-49).

Нейропсихологічне дослідження стану функції уваги як вищої психічної функції, спрямована на вивчення причин відволікання у дитини і нестійкої спрямованості її уваги – в основі їх лежить важко регульоване зовнішнє гальмування: «Патологічні процеси збудження, які виникають у головному мозку і переважають над процесами гальмування порушують зосередженість дитини, за рахунок чого виникають проблеми з концентрацією уваги» (Гончарова, 2023 : 315-318).

Окремим напрямом в цій темі є нейропсихологічне дослідження дітей, які мають розлад, що супроводжується проблемами із триманням уваги – РДУГ. «При РДУГ центральним є дефіцит виконавчих функцій, що пов'язаний із дисфункцією фронтостріарних та фронтомозочкових кіл, а також із порушеннями дофамінергічної та норадренергічної нейротрансмісії» (Faraone, Banaschewski, Coghill, Zheng & Biederman, 2021: 794). Нейровізуалізація роботи

головного мозку у дітей із РДУГ показує зменшений об'єм та затримку дозрівання префронтальної кори – дитина має труднощі із гальмівним контролем, роботою пам'яттю, плануванням (Савелькова, 2026 : 134).

Для дітей із РДУГ нейропсихологічна корекція є ефективним методом лікування, а саме нейропсихологічна корекція сенсомоторної сфери. Цей підхід базується на активізації нервово-м'язової системи дитини шляхом використання спеціально підібраних вправ та ігрових форм діяльності. Його провідною метою є оптимізація процесів сприймання, обробки та інтеграції сенсорної інформації (Веремійчук, 2023 : 67). Дослідниця О. Веремійчук зазначає, що прикладами такого нейропсихологічного впливу є терапія з використанням рухових іграшок, терапія за допомогою музики і ритму (звукова стимуляція може покращити сприйняття ритму і координацію рухів у дітей); вправи на розвиток балансу та координації, використанні текстурних матеріалів; вправи на розвиток просторового сприйняття; вправи, спрямовані на покращення моторних навичок (Веремійчук, 2023 : 67-68).

У межах обраної теми слід розмежовувати поняття дослідження, оцінку та діагностика. Коротко схарактеризуємо кожен з цих понять в контексті нейропсихології.

Нейропсихологічне дослідження розглядається як процес вивчення особистості та її психічних функцій із застосуванням спеціальних нейропсихологічних методів, що дозволяють виявити закономірності їх порушень на рівні мозкових структур.

Нейропсихологічна оцінка – це психодіагностична процедура вимірювального характеру, спрямовану на визначення стану різних психічних функцій, вона передбачає системний пошук обґрунтованих і достовірно підтверджених результатів.

Нейропсихологічна діагностика є процесом дослідження психічних функцій із використанням спеціально підібраних діагностичних проб, спрямованих на якісне та кількісне визначення порушень вищих психічних функцій і встановлення їх зв'язку з ураженням окремих структур мозку. Діагностика дозволяє виявити цілісний синдром порушень, визначити

особливості енергетичних, операційних і регуляторних компонентів психічної діяльності, встановити домінування півкуль та локалізацію патологічного процесу, а також диференціювати збережені й ушкоджені ланки системної організації психічних функцій.

Також виокремлюють нейропсихологічний скринінг – швидку загальну нейропсихологічну оцінку. Цей скринінг в дитячому віці дозволяє виявити нетиповість у розвитку психічних функцій дитини з метою подальшого більш детального вивчення психіки.

Нейропсихологічний аналіз порушень вищих психічних функцій здійснюється в межах нейропсихологічної діагностики. Нейропсихологічна діагностика в дитячому віці переважно відбувається в двох напрямках, які в своїй роботі розглядають дослідниці Н. Герасімова і І. Герасимова. Вчені так роз'яснюють суть цих напрямів, принципово розмежовуючи їх: перший напрям – це клінічна (традиційна, якісна) психодіагностика та психометрична психодіагностика, що ґрунтується на кількісних принципах. «Якісна діагностика зосереджувалася на глибинному аналізі структури дефекту, механізмів його виникнення та компенсації. Вона вимагає високої кваліфікації фахівця, який, по суті, є «детективом», що збирає поведінкові «докази» для побудови цілісної картини порушення» (Герасімова & Герасимова, 2025 : 197). Другий напрям – психометричний підхід: «..спрямований до об'єктивізації та стандартизації вимірювань, створюючи тести, що дозволяють порівняти показники конкретної особи з нормативними даними великих вибірок» (Герасімова & Герасимова, 2025 : 197).

На сучасному етапі розвитку нейропсихології дитячого віку ці два напрями застосовують паралельно, що підвищує якість результатів: «Застосування стандартизованих методик у поєднанні з якісним аналізом дозволяє вийти на принципово новий рівень діагностичної точності та прогностичної цінності» (Герасімова & Герасимова, 2025 : 197). Комплексний підхід забезпечує надійність і валідність результатів оцінки стану розвитку дитини.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нейропсихологічний підхід посідає важливе місце в сучасній психолого-педагогічній науці як

міждисциплінарна основа для розуміння закономірностей розвитку дитини та природи порушень вищих психічних функцій. Його значущість полягає у можливості цілісного аналізу психічної діяльності через призму мозкової організації, що дозволяє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між функціонуванням окремих мозкових структур і проявами когнітивних труднощів у дітей.

Теорія трьох функціональних блоків мозку демонструє, що повноцінне формування психічних процесів забезпечується взаємодією енергетичних, операційних і регуляторних компонентів, водночас міжпівкульна асиметрія визначає особливості когнітивного профілю дитини та характер можливих відхилень, що має важливе значення для розуміння структури дефекту.

Порушення вищих психічних функцій мають системний характер і проявляються у взаємозв'язку різних когнітивних процесів. Дефіцити пам'яті, уваги, мовлення чи просторової орієнтації рідко існують ізольовано, що зумовлює необхідність комплексного підходу до їх вивчення. Інтеграція клінічного і психометричного підходів підвищує точність діагностики, її валідність і прогностичну цінність. Водночас застосування сенсомоторних технік, рухової активності та спеціальних вправ сприяє активізації міжпівкульної взаємодії, розвитку мовлення та загальної когнітивної діяльності дитини.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з удосконаленням методів раннього виявлення порушень вищих психічних функцій, розробкою індивідуалізованих програм нейропсихологічної корекції та ширшим упровадженням сучасних технологій у діагностичну практику. Актуальним залишається вивчення впливу соціальних і стресових чинників на когнітивний розвиток дітей, а також пошук ефективних підходів до підтримки їх психічного здоров'я в умовах сучасного освітнього середовища.

Окремий напрям подальших досліджень пов'язаний із вивченням нейропсихологічних наслідків впливу воєнних дій на когнітивний і емоційний розвиток дітей в Україні. Актуальним є аналіз змін у формуванні вищих психічних функцій в умовах хронічного стресу, вимушеного переміщення, втрати стабільного середовища та освітніх перерв. Окремої уваги заслуговує

дослідження особливостей розвитку мовлення, уваги, пам'яті та регуляторних функцій у дітей, які перебувають у зоні підвищеного психоемоційного навантаження. Важливим є також розроблення адаптованих нейропсихологічних методик діагностики та корекції, спрямованих на підтримку когнітивного розвитку та психічного здоров'я дітей, що зазнали впливу травматичних подій війни.

ЛІТЕРАТУРА

1. Веремійчук, О. Нейропсихологічна корекція дітей старшого дошкільного віку із синдромом дефіциту уваги та гіперактивністю. *Актуальні проблеми практичної психології: збірник наукових праць*. 2023, С.66-69.
2. Герасімова, Н., & Герасімова, І. Дитяча нейропсихологія: інтегративний підхід до оцінки вищих психічних функцій та вирішення методологічних проблем. *Collection of scientific papers «SCIENTIA»*, Berlin, Federal Republic of Germany 2025, С. 196-204.
3. Гончарова, О. Нейропсихологічні особливості розвитку вищих психічних функцій дітей з порушеним інтелектом. *Інтеграція науки і практики в умовах модернізації спеціальної освіти України*, 2023, С. 314-318.
4. Кіпаренко О. Особливості розвитку вищих психічних функцій у дітей із труднощами навчання : дис. ... д-ра філософії : 053 / Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, 2023. 248 с. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/items/ddddb2a-a6c8-4431-ab92-e89c373411f3> (дата звернення: 02.05.2026).
5. Кіріллова, А., & Дерев'янка, А. Теоретичний підхід до нейродіагностики стану мовленнєвої функції старших дошкільників. *Стратегічні орієнтири освіти та реабілітації в умовах воєнного стану та повоєнного часу: проблеми, рішення, перспективи* : зб. тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя, 2023. С. 278-281.
6. Князєв, В., Бризгунова, О., & Шарая, О. Нейропсихологічні особливості порушень пам'яті у пацієнтів з локальними ураженнями мозку. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки, 2025, С. 47-58.
7. Нейропсихологія. Основи нейропсихологічної корекції у дитячому віці : навч. посіб. / уклад. А. М. Османова, Ю.А. Гулько. П'світ, 2025. 248 с.
8. Пангелова, Н., & Круцевич, Т. Нейропсихологічні засади активізації мовлення дітей старшого дошкільного віку при виконанні рухових дій. *Psycholinguistics*. 2019. Vol. 25, Iss. 1. С. 232-255. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2019_25_1_13.

9. Протокол для проведення нейропсихологічного обстеження дітей 5-6 років (Українська асоціація нейропсихології). 2026. URL: <https://uanp.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Protokol-dlya-neu-ropsyho-logichnogo-obstezhenya-ditey-5-6-rokiv.pdf>. (дата звернення: 30.04.2026)
10. Савелькова, Г. Нейропсихологічна корекція порушень розвитку у дітей з РАС та РДУГ. *Психологічний журнал*, 2026, Вип. 16, С. 133-137. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.16.2026.355953>
11. Faraone, S. V., Banaschewski, T., Coghill, D., Zheng, Y., & Biederman, J. The World Federation of ADHD International Consensus Statement: 208 Evidence-based conclusions about the disorder. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 2021, Vol. 128, pp. 789–818. doi:10.1016/j.neubiorev.2021.01.022
12. Zaytseva, Y, Chan, RC, Pöppel, E, & Heinz, A. Luria revisited: cognitive research in schizophrenia, past implications and future challenges. *Philos Ethics Humanit Med*. 2015, Vol. 10, Art. 4. Pp. 1-11. doi: 10.1186/s13010-015-0026-9.

REFERENCES

1. Veremiichuk, O. (2023). *Neiropsykhologichna korektsiia ditei starshoho doshkilnoho viku iz syndromom defitsytu uvahy ta hiperaktyvnistiu [Neuropsychological correction of older preschool children with attention deficit hyperactivity disorder]*. Aktualni problemy praktychnoi psykholohii: zbirnyk naukovykh prats, pp. 66–69. [in Ukrainian].
2. Herasimova, N., & Herasymova, I. (2025). *Dytiacha neiropsykhologhiia: intehratyvnyi pidkhid do otsinky vyshchykh psykhychnykh funktsii ta vyrishennia metodolohichnykh problem [Child neuropsychology: an integrative approach to the assessment of higher mental functions and solving methodological problems]*. Collection of Scientific Papers «SCIENTIA», Berlin, Federal Republic of Germany, pp. 196–204. [in Ukrainian].
3. Honcharova, O. (2023). *Neiropsykhologichni osoblyvosti rozvytku vyshchykh psykhychnykh funktsii ditei z porushenym intelektom [Neuropsychological features of the development of higher mental functions in children with intellectual impairments]*. Intehratsiia nauky i praktyky v umovakh modernizatsii spetsialnoi osvity Ukrainy, p. 314-318. [in Ukrainian].
4. Kiparenko, O. (2023). *Osoblyvosti rozvytku vyshchykh psykhychnykh funktsii u ditei iz trudnoshchamy navchannia [Features of the development of higher mental functions in children with learning difficulties]* (PhD dissertation). Odesa I. I. Mechnykov National University, Odesa. Retrieved from <https://dspace.onu.edu.ua/items/ddddbe2a-a6c8-4431-ab92-e89c373411f3> (accessed: 02.05.2026). [in Ukrainian].
5. Kirillova, A., & Derevianko, A. (2023). *Teoretychnyi pidkhid do neirodiahnostyky stanu movlennievoi funktsii starshykh doshkilnykiv [Theoretical approach to neurodiagnostics of speech*

function in older preschoolers]. In *Stratehichni oriientyry osvity ta reabilitatsii v umovakh voiennoho stanu ta povoiennoho chasu: problemy, rishennia, perspektyvy*, Proceedings of the International Scientific and Practical Conference, pp. 278–281. Zaporizhzhia. [in Ukrainian].

6. Knyaziev, V., Bryzghunova, O., & Sharaya, O. (2025). *Neiropsykhologichni osoblyvosti porushen pamiaty u patsientiv z lokalnymy urazhenniamy mozku [Neuropsychological features of memory impairments in patients with focal brain lesions]*. Naukovyi chasopys Ukrainського derzhavnogo universytetu imeni Mykhaila Drahomanova. Serii 12. Psykhologichni nauky, pp. 47–58. [in Ukrainian].

7. Osmanova, A. M., & Hulko, Yu. A. (2025). *Neiropsykhologhiia. Osnovy neiropsykhologichnoi korektsii u dytiachomu vitsi [Neuropsychology. Fundamentals of neuropsychological correction in childhood]*. Posvit. 248 p. [in Ukrainian].

8. Panhelova, N., & Krutsevych, T. (2019). *Neiropsykhologichni zasady aktyvizatsii movlennia ditei starshoho doshkilnoho viku pry vykonanni rukhovykh dii [Neuropsychological principles of speech activation in older preschool children during motor activities]*. Psycholinguistics, 25(1), pp. 232–255. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2019_25_1_13 [in Ukrainian].

9. Ukrainian Association of Neuropsychology (2026). *Protokol dlia provedennia neiropsykhologichnoho obstezhennia ditei 5–6 rokiv [Protocol for neuropsychological assessment of children aged 5–6]*. Retrieved from (<https://uanp.org.ua/wp-content/uploads/2020/08/Protokol-dlya-neiropsyho>) (accessed: 30.04.2026). [in Ukrainian].

10. Savelkova, H. (2026). *Neiropsykhologichna korektsiia porushen rozvytku u ditei z RAS ta RDUH [Neuropsychological correction of developmental disorders in children with ASD and ADHD]*. Psykhologichnyi zhurnal, (16), pp. 133–137. <https://doi.org/10.31499/2617-2100.16.2026.355953> [in Ukrainian].

11. Faraone, S. V., Banaschewski, T., Coghill, D., Zheng, Y., & Biederman, J. (2021). The World Federation of ADHD International Consensus Statement: 208 Evidence-based conclusions about the disorder. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews*, 128, 789–818. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.01.022> [in English].

12. Zaytseva, Y., Chan, R. C., Pöppel, E., & Heinz, A. (2015). *Luria revisited: cognitive research in schizophrenia, past implications and future challenges*. *Philosophy, Ethics, and Humanities in Medicine*, Vol. 10, Art. 4. Pp. 1-11. (<https://doi.org/10.1186/s13010-015-0026-9>). [in English].

Матеріал надійшов до редакції 7.04.2026

Прорецензовано 28.04.26

Схвалено до друку 14.05.2026